

Nasjonale forskningsetisk komité for naturvitenskap og teknologi

Vår dato: 28.08.2023

Vår ref.: 235355/1

Innspill reviderte forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi

Forskerforbundet viser til høring vedrørende reviderte forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi, og oversender med dette våre kommentarer.

Forskerforbundet har stor respekt for ulikhet i fagtradisjoner, for at de forskningsetiske komiteene tenker forskjellig og har et selvstendig ansvar. Samtidig gir dette mangfoldet et signal om at forskningsetikken er relativ, blant annet ved at «forskningsetikk» i innledningen til retningslinjene kan defineres og omtales så vidt forskjellig fra NENT til NESH. I tillegg kommer det faktum at NEM ikke har egne retningslinjer, men kun henviser til Helsinki-deklarasjonen (på engelsk). Det kan være uheldig at de generelle og fagspesifikke forskningsetiske retningslinjene har ulik ordlyd, som kan gi ulik tolkningsrom og skape unødvendige uklarheter i tverrfaglige forskningsprosjekter hvor mer enn et sett retningslinjer gjør seg gjeldende. En noe større grad av samsvar mellom formuleringer og oppsett hadde vært ønskelig. Med det sagt, vil vi i det videre kommentere utkastet til reviderte retningslinjer for naturvitenskap og teknologi som er på høring.

Overordnede kommentarer til retningslinjene

Forholdet mellom forskningsetiske retningslinjer og «anerkjente forskningsetiske normer», som er lovens ordlyd, er berørt i innledningen (under Forskningsetikk), men det framstår som uklart hva loven og retningslinjene henviser til når man snakker om forskningsetiske normer. I innledningen (s. 3) vises det til tre sett med normer, som på overordnet nivå er ganske universelle, og som med fordel kunne vært førende også for oppbyggingen av retningslinjene. Det ville bidratt til en tydeligere oppbygging av de i alt 22 punktene i retningslinjene.

De fleste forskningsetiske saker som tas opp ved institusjonene og som omfatter enkeltforskere dreier seg om redelighet. Forskerforbundet mener derfor retningslinjene kunne vært tydeligere på hva man forstår med redelighet og tilsvarende hva som er å forstå som uredelighet, slik det framgår av forskningsetikkloven (§ 8):

Med vitenskapelig uredelighet menes forfalskning, fabrikkering, plagiering og andre alvorlige brudd på anerkjente forskningsetiske normer som er begått forsettlig eller grovt uaktsomt i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning.

Forskerforbundet oppfatter NESH sine retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora (pkt. 10-12) som tydeligere på dette.

Nytt i retningslinjene er vekten på åpen vitenskap. Imidlertid er eventuelle etiske utfordringer knyttet til åpenhet i hele forskningsprosessen i liten grad trukket fram. Man benytter formuleringen fra grunnprinsippene om åpen deling, «så åpent som mulig og lukket som nødvendig», men uten å problematisere hva det innebærer for forskningsetikken. [Nasional strategi for tilgjengeliggjøring og deling av forskningsdata](#) har en mer praktisk inngang til disse vurderingene, som man med fordel kan vise til. Et eksempel er ansvaret for å legge til rette for sikker og trygg åpen vitenskap, hvor virksomhetenes og myndighetenes ansvar bør beskrives. Problematikken knyttet til sikkerhet og plattformer for åpen vitenskap, herunder kommersielle aktørers rolle og fremmede makters mulige misbruk av data, kan gi forskningsetiske dilemmaer, som burde vært problematisert.

Konkret til utkastets ordlyd

Formål (s.2)

De forskningsetiske retningslinjene skal gi studenter, forskere og forskersamfunnet, både i UH-sektoren, instituttsektoren og næringslivet, kunnskap om anerkjente forskningsetiske normer.

Forskerforbundet mener helseforetakene bør inngå blant de helt sentrale forskningsutførende sektorene som omtales her.

Retningslinjene [...] skal bidra til å [...] avklare etiske dilemmaer.

Denne bør utdypes eller vurderes strøket. Etiske dilemmaer drøftes og avklares i liten grad i det foreliggende forslaget til reviderte retningslinjer.

Redelighet, etterrettelighet og åpenhet (jfr. sammendrag, s. 5)

Her har åpenhet kommet til erstatning for sannferdighet. Forskerforbundet mener det er viktig å løfte fram åpen og åpenhet, men ikke som erstatning for sannferdig. Det er dessuten noe problematisk å pålegge forskeren alene noe som kan tolkes som et ansvar for å publisere åpent. *Sannferdighet* og *sannhetssøken* er fortsatt helt sentrale forskningsetiske idealer som det er grunnleggende viktig å etterleve. Forskerforbundet foreslår følgende endring:

Forskeren har ansvar for å utøve redelig, sannferdig og etterrettelig forskning av god kvalitet, og forskningsinstitusjonen og finansørene skal tilrettelegge for slik praksis.

Usikkerhet, risiko og føre var-prinsippet (jfr. sammendrag, s. 5)

Formuleringen i punkt 8 «Forskeren skal få klart fram usikkerhet i egen forskning og vurdere risiko som følge av forskningsfunn» er uheldig og unyansert i forhold til omtalen i brødteksten (s. 11). Formuleringen kan leses som at forskeren skal vurdere risiko som følge av forskningsfunn. Risiko følger ikke av forskningsfunn alene, men kan selvsagt spille inn ved fortolkning og anvendelse av slike. Forskerforbundet foreslår følgende endring:

Forskeren skal få klart fram usikkerhet i egen forskning og vurdere risiko knyttet til fortolkning og anvendelse av forskningsfunn.

Varsling (jfr. sammendrag, s. 6 og omtale s. 16)

I punkt 19 heter det at *Forskeren skal ha mulighet og, etter omstendighetene, plikt til å varsle om forhold som er i strid med forskningsetiske prinsipper*

Denne formuleringen framstår som en uheldig blanding av varsling etter arbeidsmiljøloven og et ønske om hvordan varsling skal skje med utgangspunkt i forskningsetikken. Samlet sett framstår ordlyden i underpunktene a) til e) i tillegg nærmest som en advarsel *mot* å varsle heller enn at man klargjør hvilke etiske dimensjoner som inntreffer i forbindelse med et varsel mot andre. I ytterste konsekvens kan det leses som man med formuleringen pålegger varsleren en form for omvendt bevisbyrde. Forskerforbundet mener retningslinjene her er tjent med en tydeliggjøring av hva som er uredelighet og hvordan man i så fall bør varsle om det.

Forskningsformidling (jfr. sammendrag, s. 6 og omtale s. 18)

I punkt 22 heter det i overskriften at *Forskeren skal ikke misbruke sin tittel* og videre at *Når forskeren deltar som samfunnsborger uten faglig grunnlag, bør forskeren ikke bruke sin tittel, eller henvisne til særskilt vitenskapelig kompetanse eller forskningsinstitusjon, for å gi sine meninger større tyngde.*

Forskerforbundet mener formuleringen virker kategoriserende, at den ikke hører hjemme i forskningsetiske retningslinjer og derfor bør strykes (i sin nåværende form). Det er flere grunner til dette. For det første er *misbruk* et ganske sterkt begrep, som antyder at man må være veldig varsom med sin forskertittel. Videre er det sjeldent helt åpenbart hva som er *faglig grunnlag* og det kan være andre grunner til at tittel og tilhørighet er naturlig å inkludere. Det er også slik at det ofte ikke er den som ytrer seg som selv trekker fram tittel og tilhørighet i redaktørstyrte medier. I tillegg innebærer det siste leddet *for å gi sine meninger større tyngde*, en antakelse om motiv som ikke kan fastslås.

Forskerforbundet mener hele denne paragrafen i verste fall kan snus mot og brukes mot forskere og at i ytterste konsekvens bidra at forskere blir unødig forsiktige med å delta i samfunnsdebatten. Forskerforbundet viser her til NESH sine retningslinjer om deltakelse i samfunnsdebatten, som har en mer positiv inngang, er mer nyansert og bedre evner å formidle den årvåkenhet og ryddighet som er nødvendig:

Det kan være uklare overganger mellom deltakelse som forsker og som samfunnsborger. En forsker som deltar i samfunnsdebatten som forsker, er forpliktet til å formidle vitenskapelige resultater, arbeidsmåter og holdninger. Personlige meninger eller politiserte standpunkter bør ikke fremstilles som forskning. Forskere bør oppgi sitt fagfelt, ikke bare sin grad eller posisjon, når de opptrer som forsker. En forsker som deltar i samfunnsdebatten som samfunnsborger, bør ikke bruke tittel eller henvisne til særskilt vitenskapelig kompetanse, med mindre det er relevant for at andre skal kunne vurdere forskerens interesser eller faglige bakgrunn (NESH, pkt. 50 Deltakelse i samfunnsdebatten).

Med vennlig hilsen
Forskerforbundet

Guro Elisabeth Lind
Leder

Birgitte Olafsen
Generalsekretær

Saksbehandler: Jon Wikene Iddeng
+47 902 87 989 | jon.wikene.iddeng@forskerforbundet.no